

สถานการณ์การเลี้ยงดูหลาน ในครัวเรือนข้ามรุ่นของประเทศไทย

กาญจนา เทียนลาย* วรรรณี หุตะแพทย์*

บทคัดย่อ

การส่งลูกไปให้พ่อแม่ หรือปู่-ย่า/ตา-ยายของเด็กเป็นผู้เลี้ยงดูของผู้ย้ายถิ่นซึ่งเป็นประชากรวัยแรงงาน ทำให้ครอบครัวที่ถิ่นต้นทางต้องกลายเป็นครอบครัวข้ามรุ่นที่มีเพียงคน 2 รุ่น คือ รุ่นปู่-ย่า/ตา-ยาย และรุ่นหลาน การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาสถานการณ์การเลี้ยงดูหลานในครัวเรือนข้ามรุ่นในประเทศไทย ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพที่มีการเก็บข้อมูลใน 3 จังหวัดของประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดพิษณุโลก ขอนแก่น และกาญจนบุรี เก็บข้อมูลในช่วงเดือนตุลาคม - ธันวาคม 2556

ผลการศึกษาพบว่า ปู่-ย่า/ตา-ยายส่วนใหญ่รู้สึกยินดีและเต็มใจที่มีโอกาสได้รับบทบาทเป็นปู่-ย่า/ตา-ยายที่ดูแลหลาน แต่ในขณะเดียวกันบางคนก็รู้สึกว่าการเลี้ยงดูหลานเป็นภาระด้วย โดยพบว่าเงินส่งกลับที่ไม่เพียงพอ การมีสุขภาพที่ไม่แข็งแรง และฐานะทางเศรษฐกิจของปู่-ย่า/ตา-ยายที่มีรายได้ไม่เพียงพอ เป็นปัจจัยที่ส่งผลทำให้ปู่-ย่า/ตา-ยายรู้สึกว่าการเลี้ยงดูหลานเป็นภาระและส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางจิตใจของผู้เป็นปู่-ย่า/ตา-ยายในครัวเรือนข้ามรุ่น ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐจึงควรช่วยแบ่งเบาภาระปู่-ย่า/ตา-ยายที่ต้องเลี้ยงหลาน โดยอาจสนับสนุนเป็นเบี้ยยังชีพสำหรับผู้ที่ต้องรับภาระเลี้ยงดูหลานโดยเฉพาะปู่-ย่า/ตา-ยายไม่มีรายได้ หรือมีรายได้ไม่เพียงพอ ขณะเดียวกันลูกที่ย้ายถิ่นก็ต้องรับผิดชอบลูก และพ่อแม่ที่ช่วยดูแลลูกของตน โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจด้วยเงินส่งกลับ ที่จะช่วยแบ่งเบาภาระของพ่อแม่ได้

คำสำคัญ: ครัวเรือนข้ามรุ่น เงินส่งกลับ การเลี้ยงดูหลาน

* นักปฏิบัติการวิจัย สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

Situation of Migrant Children in Skipped – generation Households in Thailand

Kanchana Thianlai*, Wannee Hutaphaed*

Abstract

At present, it seems as if migration has become a common event in the lives of the working – age population. But this phenomenon also has the effect of creating households in the home community composed only of older persons or, if the migrants have children, those children are often deposited with the grandparents to care for. This research had the objective to study the situation of child care of migrants’ children in skipped – generation households in Thailand. This was a qualitative research study, and data were collected in Pitsanulok, Khon Kaen, and Kanchanaburi Provinces during October to December, 2013.

This study found that the older members of the skipped – generation households are pleased to have grandchildren but, at the same time, acknowledge the burden that this places on them, especially when the migrant children fail to send enough money back to support the household. This can aggravate problems of poor health status and worsening economic status of the grandparents. In some cases of deprivation, the grandparents feel that having to be the sole care providers of their grandchildren can adversely affect their mental stability. Thus, the government can help relieve the burden on grandparents who are caring for their grandchildren by providing cost – of – living subsidies to these families. At the same time, the migrants who have left their children in the care of their parents need to consider the impact this might have on their children and parents.

Keywords: Skipped – generation households, Remittances, Grandparenting

---

* Researcher, Institute for Population and Social research Mahidol University

บทนำ

การพัฒนาไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ทำให้การย้ายถิ่นในประเทศไทยเป็นเรื่องปกติสำหรับประชากรวัยแรงงาน โดยเหตุผลหลักของการย้ายถิ่นเป็นการย้ายถิ่นเพื่อทำงาน ปรากฏการณ์เหล่านี้ไม่ใช่สิ่งแปลกใหม่และเพิ่งเกิดในสังคมไทย แต่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวไทยจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว และเกิดรูปแบบการอยู่อาศัยที่มีความหลากหลายมากขึ้น เช่น เป็นครัวเรือนที่มีสมาชิกเพียงคนเดียว (One – person household) ครัวเรือนที่อยู่กันหลายคนแต่ทั้งหมดไม่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติต่อกัน (Primary individual household) หรือครัวเรือนข้ามรุ่น (Skipped – generation household) ที่มีเฉพาะคนรุ่นปู่ – ย่า/ตา – ยาย กับรุ่นหลาน ส่วนคนรุ่นลูก (พ่อแม่ของหลาน) ได้ย้ายถิ่นไปทำงานที่อื่น ไม่ได้อยู่ในครัวเรือนเดียวกัน

ครัวเรือนข้ามรุ่นเกิดขึ้นเมื่อกำลังแรงงานที่ย้ายถิ่นไปทำงานที่อื่นมีครอบครัวและลูก และได้ส่งลูกกลับไปให้พ่อแม่ของตนที่ถิ่นต้นทางเป็นผู้ดูแล ครัวเรือนที่ถิ่นต้นทางจึงมีเพียงปู่ – ย่า/ตา – ยายกับรุ่นหลานหรือเป็นครัวเรือนข้ามรุ่น มีการศึกษาพบว่า มีผู้สูงอายุที่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่นถึงร้อยละ 10.1 (วิพรรณ, 2557) ประเด็นครอบครัวข้ามรุ่นเริ่มมีความสำคัญเนื่องจากปรากฏการณ์นี้ได้สะท้อนถึงคุณภาพของความสัมพันธ์ในครอบครัวปัจจุบัน รวมถึงคุณภาพชีวิตของผู้ที่อยู่ที่ถิ่นต้นทาง การย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมืองของคนวัยแรงงานจำนวนมาก อาจส่งผลต่อเด็กที่กำลังต้องการความอบอุ่นและการดูแลจากพ่อแม่ และต่อตัวผู้สูงอายุ ที่นอกจากต้องดูแลตัวเองแล้วยังต้องรับภาระดูแลหลานที่ยังเป็นเด็กอีกด้วย บทความนี้จึงสนใจศึกษาถึงสถานการณ์การเลี้ยงดูหลานในครัวเรือนข้ามรุ่นในประเทศไทยว่า การที่ผู้สูงอายุต้องดูแลหลานโดยลำพังเมื่อพ่อแม่ของหลานไปทำงานที่อื่นนั้นเป็นอย่างไร และเป็นภาระกับผู้สูงอายุหรือไม่

แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการย้ายถิ่นในระยะแรกๆ มักเป็นการศึกษากันเรื่องรูปแบบ แบบแผน และแนวโน้มของการย้ายถิ่น แต่ในช่วงระยะหลังๆ เริ่มหันมาสนใจศึกษาผลกระทบของการย้ายถิ่นมากขึ้น ทั้งต่อตัวผู้ย้ายถิ่นและครอบครัวของผู้ย้ายถิ่น รวมทั้งความอยู่ดีมีสุขของลูกในถิ่นต้นทาง (อารี, 2552)

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานี้ คือ แนวคิดเรื่องบทบาทหน้าที่ของครอบครัวที่ว่า ครอบครัวจะต้องมีกิจกรรมทำร่วมกัน ซึ่งได้แบ่งหน้าที่ของครอบครัว ดังนี้ (1) หน้าที่ในการตอบสนองความต้องการของสมาชิกทางชีวภาพ ในการจัดหาสิ่งของที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต รวมทั้งการดูแลสุขภาพและการบริการสุขภาพที่จำเป็น (2) หน้าที่ในการตอบสนองความต้องการด้านอารมณ์โดยการให้ความรัก ความเอาใจใส่แก่สมาชิกในครอบครัว ซึ่งจะทำให้สมาชิกมีบุคลิกภาพมั่นคง (3) หน้าที่ในการเลี้ยงดูอบรมสมาชิกให้สามารถเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคมเป็นพลเมืองที่ดี โดยอบรมสั่งสอน ให้คำแนะนำ ดูแลความประพฤติของสมาชิก (4) หน้าที่ในการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจและสถานภาพสังคม โดยการเตรียมสมาชิกที่มีวัยสมควรเข้าสังคมที่สนับสนุนให้มีเกียรติ เป็นที่ยอมรับของสังคม เป็นแบบอย่างที่ดี ประกอบอาชีพสุจริตและออมทรัพย์ เพื่อให้ครอบครัวมีฐานะมั่นคง และมีเงินสำรองไว้ใช้สอยยามจำเป็น และ (5) หน้าที่ในการสืบเชื้อสายหรือการผลิตสมาชิกใหม่ เป็นผู้สืบสกุลอย่างต่อเนื่อง โดยการแต่งงานมีบุตรหรือรับบุตรบุญธรรม (รุจา, 2541)

นอกจากแนวคิดเรื่องบทบาทหน้าที่ของครอบครัวแล้ว ยังมีแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประชากรต่างรุ่นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานี้ คือ มุมมองเกี่ยวกับช่วงชีวิต (Life course perspective) ที่ได้นำมาใช้ในการอธิบายเรื่องการพึ่งพาอาศัยกันของประชากรต่างรุ่น โดยประชากรรุ่นหนึ่งจะเป็นผู้ให้กับประชากรอีกรุ่นหนึ่ง และในทางกลับกัน ประชากรรุ่นหนึ่งก็จะเป็นผู้ที่ให้การเกื้อหนุนกับประชากรอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งการเกื้อหนุนกันและกันที่เกิดขึ้นนี้ ได้แก่ การส่งต่อรายได้ การดูแลเด็ก การช่วยเหลือเรื่องส่วนตัว การเกื้อหนุนทางด้านจิตใจ และการให้คำปรึกษา (Lowenstein, 2007 อ้างถึงใน จันทกานต์, 2553)

อีกแนวคิดหนึ่งคือ แนวคิดเรื่องการคิดถึงประโยชน์ส่วนตนและการเห็นประโยชน์ของผู้อื่น (Self-interest and altruism) ที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในครอบครัว โดยกล่าวถึง “Altruism position” ว่ามนุษย์รู้สึกในความอยู่ดีมีสุขของพ่อแม่หรือลูก และจะจัดสรรทรัพยากร เช่น เวลา เงิน ข้าวของเครื่องใช้ อาหาร การดูแล ให้กับสมาชิกในครัวเรือนของตนเอง (Becker, 1981)

ในครอบครัวที่ผู้สูงอายุอยู่กับหลาน พบว่า ผู้สูงอายุจะมีกิจกรรมการดูแลหลานในฐานะที่อยู่ในบ้านเดียวกัน โดยถือว่าเป็นบทบาทหนึ่งของการเกื้อหนุนกันในครอบครัว (Jendrek, 1993 อ้างถึงใน จันทรเพ็ญ จิราพร ยุพิน และ Ingersoll, 2544) นอกจากนี้ จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่า ในสังคมไทยนั้น ผู้สูงอายุจะดูแลหลานในเรื่องการเตรียมของใช้และอาหาร เช่น การเตรียมนมหรือขวดนม เตรียมเสื้อผ้า เตรียมอาหาร พาหลานเดินเล่นออกกำลังกาย ดูแลเรื่องความปลอดภัยต่อสุขภาพ เป็นต้น (สุมณี, 2540; ชนินทร, 2541; ศุกรี, 2542)

จากบทบาทของผู้สูงอายุข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุดูแลหลานในกิจกรรมหลักๆ 2 ด้าน คือ (1) การดูแลด้านร่างกาย ครอบคลุมการดูแลกิจวัตรประจำวัน ทั้งเรื่องการกิน การนอน การเล่น เสื้อผ้า ความปลอดภัย และการดูแลเมื่อเจ็บป่วย และ (2) การดูแลด้านจิตใจ ครอบคลุมเรื่องการอบรมสั่งสอน การให้ความรักความอบอุ่น

ภาระการเลี้ยงดูหลานของผู้สูงอายุที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง อาจส่งผลกระทบต่อตัวผู้สูงอายุทั้งในแง่บวกและแง่ลบ ด้านบวกคือ การเลี้ยงดูหลานเป็นการเกื้อหนุนแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความสุขทางใจของผู้สูงอายุ ซึ่งหากเป็นหลานที่ยังเล็กๆ ตัวผู้สูงอายุก็ต้องดูแลในกิจวัตรประจำวัน รวมทั้งการไปรับส่งหลานที่โรงเรียน การเลี้ยงหลานในลักษณะนี้ ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความสุขทางใจ เกิดความสนุกสนาน สดชื่น ไม่เหงา และบางครั้งก็หวังว่าหลานจะดูแลตนเองยามแก่เฒ่า แต่ในขณะเดียวกันก็ยังมีผู้สูงอายุอีกส่วนหนึ่งที่มีทัศนคติเกี่ยวกับการเลี้ยงหลานไปในทางลบว่า การเลี้ยงหลานทำให้ไม่มีเวลาเป็นส่วนตัว บางครั้งทำให้เกิดความรู้สึกหงุดหงิด รำคาญใจ (จันทรเพ็ญ และคนอื่นๆ, 2544) นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาที่พบว่า การรับภาระเลี้ยงหลานทำให้ผู้สูงอายุเหนื่อยล้า ไม่มีเวลาพักผ่อน ส่งผลต่อสุขภาพ แต่อย่างไรก็ตาม กลับไม่มีผลต่อสุขภาพจิต (อัจฉราพร ศิริอร โรจน์ และ วารี, 2544; ศุกรี, 2542)

ระเบียบวิธีวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การย้ายถิ่นและครอบครัวข้ามรุ่นในประเทศไทย” ซึ่งเป็นความร่วมมือกันระหว่างสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล และมหาวิทยาลัยมิชิแกน ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ระดับลึกปู – ยา/ตา – ยายที่มีอายุ 50 ปีขึ้นไป ที่ต้องดูแลหลานอย่างน้อย 1 คน ในครัวเรือนที่พ่อแม่ของหลานย้ายถิ่นไปทำงานที่อำเภออื่น หรือจังหวัดอื่นนาน 3 เดือนขึ้นไป โดยต้องไม่มีลูกคนอื่นอาศัยในครัวเรือนนี้ เก็บข้อมูลใน 3 จังหวัดของประเทศไทย ได้แก่ พิษณุโลก

ขอนแก่น และกาญจนบุรี ระหว่างเดือนตุลาคม - ธันวาคม พ.ศ. 2556 ทำการสัมภาษณ์ระดับลึกปู่ - ย่า/ตา - ยาย ในครัวเรือนข้ามรุ่นจำนวนทั้งหมด 42 ครัวเรือน

ผลการศึกษาและอภิปรายผล

ลักษณะทางประชากรของครัวเรือนข้ามรุ่น

ผลการศึกษาปู่ - ย่า/ตา - ยายในครัวเรือนข้ามรุ่น จำนวน 42 ครัวเรือน พบว่า ประมาณครึ่งหนึ่งเป็นการเลี้ยงหลานจากลูกของลูกสาวคือ 20 ครัวเรือน สถานภาพสมรสของปู่ - ย่า/ตา - ยายคือ กว่าครึ่งหนึ่งแต่งงานและยังอยู่กินด้วยกัน 25 ครัวเรือน

สำหรับอายุของหลานในขณะทำการสัมภาษณ์พบว่า หลานที่อายุน้อยที่สุดคือ 7 เดือน มากที่สุดคือ 28 ปี โดยเฉลี่ยปู่ - ย่า/ตา - ยายในครัวเรือนข้ามรุ่นที่ศึกษาต้องดูแลหลาน จำนวน 2 คน/ครัวเรือน จำนวนหลานที่ต้องดูแลมากที่สุด คือ 5 คน และพบว่าส่วนใหญ่ยังคงทำงานอยู่ โดยทำการเกษตรมากที่สุด 19 ครัวเรือน มีปู่ - ย่า/ตา - ยายจำนวน 12 ครัวเรือนที่ไม่ได้ทำงานแล้ว ซึ่งจะเป็นผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่มีรายได้มากกว่า 5,000 บาทต่อเดือน แหล่งที่มาของรายได้จึงเป็นเพียงเบี้ยยังชีพและเงินส่งกลับจากลูกของตนเองเท่านั้น (ดูตาราง 1)

ตาราง 1 ข้อมูลเบื้องต้นของปู่ - ย่า/ตา - ยาย ผู้ให้สัมภาษณ์

ข้อมูลทั่วไปของปู่ - ย่า/ตา - ยาย	จำนวน (ครัวเรือน)
<i>ประเภทของหลาน</i>	
ลูกของลูกสาว	20
ลูกของลูกชาย	17
ลูกของทั้งลูกสาวและลูกชาย	5
<i>สถานภาพสมรส</i>	
แต่งงาน	25
หม้าย/หย่า/แยก	17
<i>อาชีพ</i>	
ไม่ได้ทำงาน	12
การเกษตร	19
งานจักสาน ทอผ้า	5
อื่นๆ (เช่น ขายของชำ ขายอาหาร)	6
<i>รายได้ต่อเดือน*</i>	
500 - 1,000 บาท	1
1,001 - 2,000 บาท	3
2,001 - 5,000 บาท	8

ตาราง 1 (ต่อ) ข้อมูลเบื้องต้นของปู่-ย่า/ตา-ยาย ผู้ให้สัมภาษณ์

ข้อมูลทั่วไปของปู่-ย่า/ตา-ยาย	จำนวน (ครัวเรือน)
5,001 – 10,000 บาท	15
มากกว่า 10,000 บาท	12
จำนวนของหลานที่ต้องดูแล (คน)	
ต่ำสุด	1
สูงสุด	5
เฉลี่ย	1.88

หมายเหตุ: * ไม่ตอบ 3 ครัวเรือน

การย้ายถิ่นของรุ่นพ่อแม่

การย้ายถิ่นของลูกหรือพ่อแม่ของหลานที่ต้องดูแล ส่วนใหญ่เป็นการย้ายถิ่นออกไปเพื่อหางานทำ และมักเป็นการย้ายถิ่นก่อนที่จะส่งหลานกลับมาให้ปู่-ย่า/ตา-ยายดูแล สำหรับการตัดสินใจย้ายถิ่น ส่วนใหญ่เป็นการตัดสินใจของลูกเองฝ่ายเดียว และบอกกล่าวให้พ่อแม่ของตนรับรู้เท่านั้น (ไม่ได้เป็นการขออนุญาต) ซึ่งส่วนใหญ่แล้วพ่อแม่เองก็ไม่ได้ขัดขวางการย้ายถิ่นของลูก เนื่องจากเห็นว่าการย้ายถิ่นออกไปนั้นจะเป็นหนทางหนึ่งที่ครอบครัวจะมีรายได้เพิ่มขึ้น เพียงแต่กังวลและเป็นห่วงว่าลูกจะมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร กลัวว่าลูกจะมีความยากลำบากกว่าอยู่ที่บ้าน ดังคำให้สัมภาษณ์

“ทีแรกเขามาบอกเขาว่าจะขอย้ายออกไปทำงานกับแฟน เขาก็ตัดสินใจเองแล้วก็ย้ายไปเลย ตั้งแต่นั้น”

(กาญจนบุรี 10)

“ก่อนจะไป เขาก็บอกว่าจะไปทำงานกรุงเทพฯ เพราะรายได้บ้านเรานั้นไม่เยอะ เขาก็จะไปทำงานมาช่วยเหลือครอบครัวนี้แหละ”

(ขอนแก่น 05)

“ลูกทั้ง 3 คน แค่มายบอก แล้วเขาก็ไปเลย ไปตั้งหลักปักฐาน พ่อก็เรียกกลับ บอกว่ากลับมาอยู่กับพ่อแม่ เขาก็บอกว่าไปทำงานหาเงินก่อน แล้วค่อยกลับ”

(ขอนแก่น 13)

เมื่อลูกย้ายถิ่นออกไประยะหนึ่งก็มักมีครอบครัวและลูกของตนเอง และส่งลูกของตนให้พ่อแม่หรือผู้ที่ เป็นปู่-ย่า/ตา-ยายของหลานเลี้ยงดู เนื่องจากต้องทำงานไม่สามารถเลี้ยงดูลูกของตนเองได้ รวมทั้งไม่มีเงินเพียงพอที่จะจ้างคนอื่นเลี้ยง หรือเห็นว่าหากต้องจ้างคนอื่นเลี้ยงก็จะได้ไม่ดีเท่ากับคนในครอบครัวเอง ทำให้ตัดสินใจนำลูกของตนเองกลับมาให้พ่อแม่หรือผู้ที่เป็นปู่-ย่า/ตา-ยายของหลานที่ถิ่นต้นทางเลี้ยงดูให้

“ลูกป้าเขาไม่ได้ถามก่อน พอคลอดก็โทรมา เขาบอกว่า ‘แม่ แม่เลี้ยงหลานซิ แม่ไม่เลี้ยงหลาน หนูทำงานไม่ได้ หนูอยากทำงาน ทำคนเดียวก็ไม่พอกิน จะทำ 2 คน’ เขาว่าอย่างนั้น เราก็มองว่า เอามาซึ่ลูกเอามา เขาก็เลยเอามาให้เลี้ยง”

(พิชญ์โลก 06)

ความรู้สึกรู้สึกของปู่ – ย่า/ตา – ยายต่อบทบาทของการเป็นพี่ดูแลหลาน

ในส่วนนี้ พบว่าปู่ – ย่า/ตา – ยายที่ให้สัมภาษณ์ได้สะท้อนความรู้สึกออกมาใน 2 มุมมอง กล่าวคือ

มุมมองแรก มองว่าเป็นเรื่อง **น่ายินดีและเต็มใจ** เพราะเป็นหน้าที่ของปู่ – ย่า/ตา – ยายจะต้องเลี้ยงหลาน โดยส่วนใหญ่ปู่ – ย่า/ตา – ยาย มองว่าเมื่อมีหลาน ตนเองก็ต้องมีบทบาทที่เป็นผู้เลี้ยงดูหลานแทนลูกของตนเอง ที่จะต้องทำงาน ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจว่า ตนเองยังมีคุณค่าแก่ครอบครัวแม้ว่าจะอายุมากแล้ว (ทั้งนี้เพราะสังคมมักมองว่าผู้สูงอายุที่อยู่บ้านเฉยๆ ไม่มีคุณค่า) นอกจากนี้ยังเป็นการลดภาระของลูกในการดูแลลูกเอง และยังช่วยลดค่าใช้จ่ายจากการที่ต้องไปจ้างคนอื่นเลี้ยงด้วย

นอกจากนี้ ปู่ – ย่า/ตา – ยาย ยังเชื่อว่าตนเองเลี้ยงหลานได้ดีกว่าคนอื่น เพราะคนอื่นจะรู้สึกว่าเด็กที่เลี้ยงไม่ใช่ลูกหลานของเขาเอง ดังนั้นการเอาใจใส่ในการดูแลจะน้อยกว่า อีกทั้งยังรู้สึกว่าตนเองสามารถอบรมเรื่องคุณธรรม และจริยธรรมแก่หลานได้ การศึกษานี้ยังพบว่าปู่ – ย่า/ตา – ยายบางคนคาดหวังอยู่แล้วว่า ตนเองต้องเป็นคนดูแลหลานให้กับลูกของตนเองที่ต้องไปทำงานที่อื่น ในขณะที่บางคนก็ไม่ได้คาดหวังมาก่อนว่าจะต้องทำหน้าที่นี้ ดังคำให้สัมภาษณ์

“ก็ไปมีครอบครัวอยู่ในนเลย ไปปู่ก็เจอเมียมันเลย อยู่ก็คลอดลูกอยู่ในนเลย พอคลอดลูกได้ 7 วัน มันก็โทรให้ไปรับลูกมันมานั่นละ ไม่ได้คิดมาก่อนเลย ก็มาเลี้ยงอยู่นี้ ทุกวันนี้”

(พิชญ์โลก 01)

“พอป้าป่วยเป็นโรคไต ตัวเล็กที่เลี้ยงอยู่ เขาก็เอากลับไปเลี้ยงเอง ห่วงแม่ พอเขามีลูกอีกคนเขาไม่ให้เลี้ยงหรอก เขาจะจ้างคนอื่น แต่ป้ากับลุงอยากเลี้ยง เขาก็ว่าแม่จะเลี้ยงไหวหรอก บอกว่าไหวช่วยกัน ตาก็อยู่ ช่วยกันเลี้ยงเนอะ”

(พิชญ์โลก 06)

“หลานๆ ลุงเลี้ยงเองได้ ตอนนั้นก็เลี้ยงตั้ง 5 คน หลานของเรา เราเป็นปู่เป็นย่าก็ต้องเลี้ยง พ่อแม่เขาก็ไม่ได้ส่งอะไรมา ..โอ้ย เรื่องนมนี้ไม่ต้องพูดถึงหรอก เราทั้งนั้น เงินที่ว่าจะส่งมาให้เลี้ยงลูกนี้ ไม่มีทางลุงยังแข็งแรงอยู่ตอนนั้น ทำงานก่อสร้างอยู่ ได้เงินมาก็ซื้อนมเลี้ยงหลาน แค่นั้นละ ถ้าเป็นอย่างสมัยนี้ตายแน่ ไม่โตแน่”

(พิชญ์โลก 04)

อีกมุมมองหนึ่ง **ความรู้สึกว่าการเลี้ยงดูหลานเป็นภาระ** เนื่องจากเชื่อว่าการที่ต้องเลี้ยงหลานทำให้ตนเองมีความยากลำบากมากกว่าเดิม ส่วนหนึ่งเพราะมีรายได้ไม่เพียงพอที่จะเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับเลี้ยงดูหลาน (เป็นเพราะไม่ได้ทำงานแล้ว หรือยังทำงานแต่ก็มีรายได้น้อย) บางคนมีปัญหาทางด้านสุขภาพที่มักจะมีโรคประจำตัว เช่น เบาหวาน ความดันโลหิต โรคหัวใจ เป็นต้น รวมทั้งการเลี้ยงดูหลานเป็นภาระที่หนักส่งผลให้พักผ่อนน้อยและทำให้สุขภาพแย่ลง บ้างก็บอกว่าการเลี้ยงดูหลานนั้นทำให้ตนเองไม่สามารถไปไหนมาไหนได้เหมือนคนอื่นที่ไม่ได้เลี้ยงหลาน และมองว่าคนเหล่านี้มีปัญหา แต่ตนเองที่เลี้ยงหลานเป็นคนมีเวรมีกรรม ดังคำให้สัมภาษณ์

ปัญหาเศรษฐกิจ

“ก็บอกไปทำงานทำให้ดี ๆ เอะลูก ได้เงินก็ส่งมาให้แม่บ้าง แล้วเขาก็หายบ่อม เขาไม่เคยส่ง เขาไปจนกระทั่งลูกเขาโตแล้ว จนเด็กมันเรียนสูง บอกให้ช่วยเหลือบ้าง เขาก็ทำไม่ค่อยได้ ช่างเสริมสวยมันไม่ค่อยได้เงินไง บางวันก็ได้ บางวันก็ไม่ได้ อยู่กรุงเทพฯ ไม่มีสตางค์ สงสาร”

(พิชณูโลก 14)

“ส่วนลูกชาย เขาห่วยลูกเขา ลูกเขายังเล็กอยู่ เขาว่า เดี่ยวผมได้เงินผมก็จะส่งให้ แต่เงินเขาก็ได้น้อยไปทำงานลำบาก บางทีเขาก็ขาดเงิน บางทีเขาก็ส่งมา หนึ่งพัน สองพันอย่างนี้ ลูกตั้งสองคนอย่างนี้ บางทีลูกก็ไม่ทันกิน ..ยืมเขาแถวนี้อีก เราไม่มี”

(พิชณูโลก 14)

“เขาไม่ได้พูดอะไรเลย เรามีแต่บอกว่า แล้วส่งสตางค์ให้แม่บ้างนะ เลี้ยงลูกให้นะ ไม่มีอะไรให้เด็กกินนะ เขาก็ว่าได้ๆๆ รับประทานได้ๆๆ แค่นั้น แล้วเขาก็หนีไปอีก ไม่มีติดต่อกลับมาเลย”

(พิชณูโลก 12)

ปัญหาสุขภาพ

“ป้ามีโรคความดัน ปวดหลัง ทำงานไม่ค่อยไหว ตอนกลางวันไปทำ กลางคืนนอนไม่ค่อยหลับเหนื่อย บางทีเวียนหัวเพราะอดนอน บางทีก็ทำให้เลี้ยงหลานไม่ไหว”

(กาญจนบุรี 07)

“เลี้ยงหลาน ก็มีบ้างที่เหนื่อย เวลาที่ดื้อ อ้อนขึ้นมา เราวิ่งตามเราก็กเหนื่อย ก็เคยด่าว่า กูไม่เลี้ยงเอาไปคืนพ่อแม่แล้ว”

(กาญจนบุรี 04)

“ลูกก็ไม่ค่อยได้โทรมาหา ..คือรักเหมือนกัน รักมาก ..ยังโงะ ก็เหมือนเอาเวรมาให้ฉัน แล้วฉันก็ทำกินไม่ไหวแล้ว แต่ก่อนนั้นฉันรับจ้างเขาทุกอย่าง ก่อสร้าง ไร่ที่หลังฉันเตอะเพราะฉันแบกปูน ฉันก็ทำงานหนักมาหนักเข้าฉันก็จะเดินไม่ได้ ถ้าผ่าแล้วฉันทำกินไม่ได้ แล้วหลานฉันจะอยู่กับใคร”

(กาญจนบุรี 02)

ทักษะต่อการต้องเลี้ยงดูว่า เป็นบุญกรรม

“คนที่เขาไม่ได้เลี้ยงเขาบุญแล้ว เราบุญไม่มี มีแต่กรรมต้องเลี้ยง”

(กาญจนบุรี 10)

“ตอนที่เรามีลูกเราให้พ่อกับแม่เราเลี้ยง กงกรรมกงเกวียน”

(กาญจนบุรี 14)

สรุปได้ว่า ความรู้สึกของปู่-ย่า/ตา-ยายต่อบทบาทของการเป็นผู้ดูแลหลานนั้น บางครั้งปู่-ย่า/ตา-ยายมีความรู้สึกทั้ง 2 ลักษณะข้างต้นคือ ทั้งรู้สึกดีใจที่มีโอกาสได้รับบทบาทเป็นปู่-ย่า/ตา-ยาย เนื่องจากการเลี้ยงดูหลานเป็นการช่วยเหลือกันเกื้อกูลกันภายในครอบครัว ที่จะสามารถช่วยเหลือลูกๆ ของตนได้ทำงานอย่างเต็มที่ ไม่ต้องรับภาระการเลี้ยงดูเอง และเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายในการจ้างคนอื่นเลี้ยงด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเห็นประโยชน์ของผู้อื่น (Altruism) ของ Becker (1981) แต่ในขณะเดียวกันก็อาจมีความรู้สึกว่าเป็นภาระไปพร้อมๆ กัน ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ทำให้ปู่-ย่า/ตา-ยายรู้สึกก้ำกึ่งกันเช่นนี้ ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากปัญหาด้านเศรษฐกิจที่ต้องเผชิญจากการมีรายได้ไม่เพียงพอ ทำให้ต้องคาดหวัง “เงินส่งกลับ” จากลูกเพื่อใช้จ่ายในการดูแลหลาน เพราะปู่-ย่า/ตา-ยายบางคนนั้นไม่มีรายได้ หรือมีรายได้แต่ไม่มากนัก ดังนั้น ถ้าไม่มีเงินส่งกลับ ปู่-ย่า/ตา-ยาย ก็ต้องเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายเองทั้งหมด โดยการศึกษาที่ยังพบว่า ครัวเรือนที่ปู่-ย่า/ตา-ยายมองว่าการเลี้ยงดูหลานเป็นภาระมักเป็นครัวเรือนที่มีรายได้ไม่เพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายต่างๆ ทั้ง ค่านม อาหาร ขนม ของเล่นต่างๆ ในทางกลับกัน ครัวเรือนที่ปู่-ย่า/ตา-ยายมีรายได้เพียงพอจะมองว่า การเลี้ยงดูหลานไม่เป็นภาระ แม้ว่าลูกจะไม่ส่งเงินกลับมากก็ตาม

ดูแลกันอย่างไร เมื่ออยู่กับลำพังระหว่างปู่-ย่า/ตา-ยายกับหลาน

การที่ปู่-ย่า/ตา-ยายเลี้ยงดูหลานให้กับลูกที่ต้องไปทำงานที่อื่นนั้น ปู่-ย่า/ตา-ยายต้องดูแลหลานตามบทบาทหน้าที่ 2 ด้าน คือ

การดูแลด้านร่างกาย ครอบคลุมตั้งแต่การดูแลกิจวัตรประจำวัน ทั้งเรื่องการกิน การนอน การเล่น การดูแลทำความสะอาดร่างกาย ซักเสื้อผ้า ความปลอดภัย การดูแลเมื่อเจ็บป่วย การไปรับส่งที่โรงเรียน ดูแลรับผิดชอบค่าใช้จ่ายต่างๆ ค่านม ค่าขนม เครื่องแต่งกาย ของเล่น รวมทั้งค่าใช้จ่ายทางการศึกษา เช่น เงินไปโรงเรียน ค่าเทอม เป็นต้น ดังคำให้สัมภาษณ์

“ผมดูแลทุกอย่างครับ ทุกอย่างเลย ตั้งแต่แรกเกิด อะไรๆ ผมดูแลทุกอย่างเลย อาหารการกิน”

(ขอนแก่น 03)

“ซักผ้า ทำกับข้าว ตักข้าวให้กินไปโรงเรียน แต่งตัวให้ เข้าชั้นมาร์ทิวหัว ผัดหน้า”

(กาญจนบุรี 06)

“ก็ลำบากตอนที่ไม่นอนเท่านั้นแหละ ก็ต้องดูแลพาไปหาหมอ หรือว่าตอนที่เบียดกันเราก็ตองใจไม่ได้ ตัวร้อนก็ต้องเช็ดตัว เอายาให้กิน ก็อย่างนี้เลี้ยงลูกเลี้ยงหลาน”

(กาญจนบุรี 03)

“เอานมส่งไปกล่องหนึ่งกินข้าว ทุกวันไป เงินไม่ให้ขาดกระเป๋าเพื่อให้หลานไปโรงเรียน ไม่ต้องมาบอก ว่าแม่ขอเงิน จัดให้เสร็จ”

(กาญจนบุรี 06)

การดูแลด้านจิตใจ ครอบคลุมการให้ความรักความอบอุ่นเสมือนเป็นพ่อแม่ การดูแลอย่างใกล้ชิดเพื่อไม่ให้เกิดความรู้สึกว่าขาดพ่อแม่ รวมถึงการอบรมสั่งสอน การสอนให้เป็นคนดี (คุณธรรม จริยธรรม) การสอนให้ทำงานบ้าน เพื่อให้สามารถดูแลตัวเองได้ การให้การศึกษา สอนให้ตั้งใจเรียนเพื่ออนาคตที่ดี การจัดการเรื่องการเรียนหาที่เรียนและมองถึงอนาคตการเรียนของหลาน ดังคำให้สัมภาษณ์

การให้ความรัก ความอบอุ่น

“เลี้ยงลูกนี้ดูดำดีซะอีก แต่หลานไม่เคยด่าส่งสารพ่อแม่ก็ทิ้งไป พุดดีๆ แต่เสียงดังไว้วายบ้าง แต่ไม่ตีหรือ ดุบ้าง”

(กาญจนบุรี 07)

“เลี้ยงลูกไม่เหมือนเลี้ยงหลาน เลี้ยงหลานรักมากกว่าลูกอีก ลูกเราตีตลอด”

(กาญจนบุรี 03)

“เลี้ยงหลานก็เหมือนเลี้ยงลูกเราที่เพิ่งคลอดออกมา มีอะไรก็ให้เขา ลูกเราถ้ากับข้าวน้อยก็กินไปแค่นั้น แต่หลานนี้ไม่ยอมเลยต้องหามา กลัวว่าเขาไม่อิ่ม เหมือนกันกับเลี้ยงลูกมีอะไรก็อยากให้เขาได้กิน”

(ขอนแก่น 06)

การให้การศึกษา

“ข้าวก็ไม่มีขาย เลี้ยงหลานแบบกำพรว้า อย่าไปเลี้ยงแบบเห่อเหิม มั่นว่า เพื่อนที่โรงเรียนได้เงินไปโรงเรียนทีละร้อย แต่มั่นได้ทีละ 50-60 บาท อดทนเอาไป อย่ากินข้าวเยอะ อย่ากินขนมเยอะ เรียนหนังสือไป ก็สอนแบบนี้”

(ขอนแก่น 04)

“ตอนแรกอยู่กับฉัน แต่ว่าไม่เรียน เราก็พูดว่าให้เรียน มึงเรียนให้จบ ม.3 ไปทำงานที่ไหนก็ได้ เรียนให้จบ เอะลูก ก็บอกว่า ไม่เรียนขี้เกียจเรียน”

(กาญจนบุรี 04)

“จัดการเองทั้งหมด มั่นก็ไม่มีอะไร เพราะเป็นโรงเรียนที่บ้านเรา ไม่ใช่โรงเรียนมัธยม กิจกรรมมันยังไม่เยอะ พ่อยังไม่ต้องยุ่งยากขนาดนั้น มีแต่ใบเกรดเรื่องเรียนบ้าง และใบให้พ่อแม่บอกความคิดเห็นกับโรงเรียนเป็นอย่างไร”

(ขอนแก่น 06)

“สมัยนี้ ถ้าไม่เรียนไม่ได้ ถ้าไม่เรียนจะลำบากเหมือนพ่อ พ่อเขาเรียนจบแค่ ป.6 จะจับปากกาตำเล็กหรือตำใหญ่ ตำใหญ่คือตำจอบ ก็ต้องรู้ ต้องถากหญ้าต้องแบกหาม อย่างคนเล็กผมที่ไปทำงาน ผมพูดแค่นี้ว่า ถ้ารักเรียนก็จับปากกาตำเล็กอยู่ในร่ม ถ้าไม่รักเรียนก็คือตำใหญ่ไปตากแดด ก็เลือกเอา”

(กาญจนบุรี 14)

ส่วนใหญ่ปู่-ย่า/ตา-ยายที่เลี้ยงหลานก็เพียงต้องการให้หลานเติบโตขึ้น ได้เล่าเรียนและสามารถดูแลตัวเองได้ในขณะเดียวกันปู่-ย่า/ตา-ยายก็ได้รับการเกื้อหนุนช่วยเหลือจากหลานที่ตนเองเลี้ยงดูเช่นกัน โดยการศึกษานี้พบว่า เมื่อหลานโตขึ้นก็สามารถช่วยเหลือทั้งตัวเองและปู่-ย่า/ตา-ยายได้ตามช่วงอายุของหลาน ซึ่งความช่วยเหลือจากหลานจะแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะเช่นเดียวกัน ได้แก่

การดูแลด้านร่างกาย เช่น ช่วยจัดเตรียมเรื่องการทำอาหาร หุงข้าวให้ ช่วยซักผ้า รีดผ้าของตนเอง ช่วยดูแลน้องที่เล็กกว่า ช่วยดูแลหายาให้ยามปู่-ย่า/ตา-ยายเจ็บป่วย ช่วยพาไปหาหมอ หรือตามคนมาช่วยเมื่อไม่สบายหนัก รวมถึงการช่วยเหลือทางการเงินในครัวเรือนในกรณีที่หลานที่โตและทำงานได้แล้ว ซึ่งเมื่อมีรายได้จากการทำงานก็จะแบ่งมาให้ปู่-ย่า/ตา-ยาย หรือเอาไว้ใช้จ่ายร่วมกันในครัวเรือน ดังคำให้สัมภาษณ์

“หุงข้าว กวาดบ้านถูบ้านไว้ให้ ล้างชามไว้ให้เรียบร้อย มีไข่ก็ต้มไว้ให้ ก็บอกทอดก็ได้หมูก็สับๆ เอาน้ำใส่ซุสใส่หน่อกล้วยปลาใส่ ทอดให้มันเหลืองๆ ก่อนแล้วสับๆ ใส่ กะพोटี่ถ้วยหนึ่ง ไข่ 2 ใบ กินได้เยอะหน่อย ถ้าเราทอดแห้งๆ มันก็น้อยได้กินน้ำ”

(กาญจนบุรี 02)

“ใช้ได้ หยิบโน่นนี้ได้ บางทีเราก็ก็นอกใจทำพะไล้ คิว (หลาน) ช่วยปอก คือ อะไรก็ช่างช่วยทุกอย่าง”

(กาญจนบุรี 09)

“เขาเก่งนะ เขาไปหาปลา แกงส์มได้อะไรก็ได้ มีใครเขาจ้างให้ทำอะไรไป ชุดมันอะไรอย่างนี้ ปลุกกล้วยทำอะไรไป ได้มาก็เอามาให้แม่ (คือยาย เพราะหลานเรียกยายว่า แม่-ผู้เขียน) เขาให้มา 40, 30 เขาก็เอามาให้ เราเอาไว้ซื้อให้มันกินอีกต่อหนึ่ง”

(กาญจนบุรี 02)

“หลานทำของขาย เอามาเป็นค่าใช้จ่ายในบ้าน ก็ช่วยกันทำกับหลาน”

(กาญจนบุรี 12)

“ล้างถ้วยชามก็ได้ ตั้งแต่อยู่ ป.2 ถ้ากลับมาจากโรงเรียนก็คว่ำถ้วยแก้วก็ขนไปล้าง พอน้องล้าง พี่เห็นก็ช่วยกันล้าง”

(ขอนแก่น 07)

“เลิกโรงเรียนมา มีภาระงาน ก็แบ่งงานให้กับเขา สามารถทำกับข้าว หุงข้าว ทุกวันนะครับ”

(ขอนแก่น 03)

การดูแลด้านจิตใจ การที่หลานเรียกปู่-ย่า/ตา-ยาย ว่า “พ่อ” หรือ “แม่” การที่หลานมาอยู่ใกล้ๆ ช่วยบีบขวด การที่หลานกอด การบอกรัก หรือการเขียนบอกรักปู่-ย่า/ตา-ยาย รวมถึงการที่หลานแบ่งรายได้จากการทำงานให้ สิ่งเหล่านี้ มีส่วนช่วยด้านจิตใจ ทำให้ผู้เป็นปู่-ย่า/ตา-ยายรู้สึกถึงความรัก ความอบอุ่นที่หลานมีให้ นอกจากนี้ ยังพบว่าความช่วยเหลือของหลานในเรื่องการใช้เทคโนโลยี โดยเฉพาะการใช้โทรศัพท์ ทำให้ปู่-ย่า/ตา-ยายมีโอกาสได้ติดต่อกับพ่อแม่ของหลานมากขึ้นด้วย ซึ่งเป็นความช่วยเหลือดูแลด้านจิตใจทางอ้อม ให้สามารถสื่อสารกับลูกที่อยู่ห่างไกลได้ ดังคำให้สัมภาษณ์

“คนซื่ออ่อนก็รักมาก แต่วาก็ดีมาก ไปขึ้นรถตุ๊กก็ว่าเขา คนขับรถก็ถามว่าตาฮาตุ๊กใคร ก็บอกว่าลูกพ่อเถียร (พ่อเถียร คือ ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นตา - - ผู้เขียน)”

(กาญจนบุรี 04)

“เราสุข เพราะเขาเรียกเราว่า พ่อ”

(ขอนแก่น 06)

“คนที่ไม่มีหลาน เหมือนยายนี้ แก่แล้ว ถ้าเรามีหลานนะครับ จะดีมน้ำก็ “หนูเอาน้ำมาให้ปู่หน่อย” ความสุขของผมตามชาวบ้านนี่ละ พุดง่าย ๆ หลานเราก็ก็นอนให้..ความสุขของผมที่คิด ตามประสาชาวบ้าน”

(ขอนแก่น 03)

“ก็เขาวงให้เหยียบไหมยาย นอนลง”

(ขอนแก่น 04)

“มีหลานก็ดื้ออย่าง มันบอกแม่อย่าให้ยายโทรไป แม่ต้องโทรมา แม่กินข้าวหรือยัง กินกับอะไรอย่างนั้น อย่างนี้ก็พูดไป เราก็ได้ติดต่อกับลูกบ่อยขึ้นก็เพราะหลานนี่แหละ”

(ขอนแก่น 04)

นอกจากนี้ การที่ปู่ – ย่า/ตา – ยายที่ได้เลี้ยงหลานจะมีความรู้สึกอบอุ่นใจ เพราะการเลี้ยงหลานจะช่วยให้คลายความเหงาจากที่เคยอยู่กันเพียงลำพัง เมื่อมีหลานเล็กๆ มาอยู่ด้วยก็ทำให้บ้านไม่เงียบเหงา ได้พูดได้คุยหยอกล้อกัน มีความสุขที่ได้เห็นหลานเติบโต

บทสรุป

จากการศึกษาเรื่องสถานการณ์การเลี้ยงดูหลานในครัวเรือนข้ามรุ่นนี้ สะท้อนให้เห็นว่า การย้ายถิ่นของคนวัยแรงงาน ได้ส่งผลกระทบต่อคนในครอบครัวที่อยู่ในถิ่นต้นทาง โดยเฉพาะพ่อแม่ของผู้ย้ายถิ่นที่ต้องมีบทบาทหน้าที่เพิ่มขึ้นจากเดิมคือ การดูแลหลาน ทำให้ต้องรับภาระมากกว่าขึ้นกว่าตอนที่ยังไม่ต้องดูแลหลาน หรือตอนที่พ่อแม่ของหลานยังอยู่ด้วยกันในถิ่นต้นทาง โดยบทบาทของปู่ – ย่า/ตา – ยายได้ขยายเพิ่มจากการช่วยดูแลหลานหรือช่วยเลี้ยงดู เป็นการที่ปู่ – ย่า/ตา – ยายต้องรับผิดชอบเลี้ยงดูหลานทั้งหมดหรือในเกือบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านความเป็นอยู่หรือด้านเศรษฐกิจ และต้องรับผิดชอบทำหน้าที่แทนพ่อแม่ให้กับหลานเกือบทั้งหมด

อย่างไรก็ตาม แม้การช่วยเหลือของปู่ – ย่า/ตา – ยาย ในการดูแลหลาน อาจทำให้เกิดความรู้สึกเป็นภาระแต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้ปู่ – ย่า/ตา – ยาย เกิดความรู้สึกถึงการมีคุณค่าของตนเองด้วยว่า ยังสามารถทำประโยชน์แก่ครอบครัวได้ แต่พ่อแม่ที่ให้ปู่ – ย่า/ตา – ยายเลี้ยงดูลูกให้ก็ต้องให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องของสุขภาพและฐานะทางเศรษฐกิจของปู่ย่า/ตายายด้วย เพราะแม้ว่าท่านจะเต็มใจที่จะเลี้ยงดูหลาน แต่หากสุขภาพท่านไม่เอื้ออำนวย หรือมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่ดี มีรายได้ไม่เพียงพอ ก็จะทำให้การเลี้ยงดูหลานกลายเป็นภาระขึ้นมาแทน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อทั้งปู่ – ย่า/ตา – ยาย และหลานด้วยทั้งสองฝ่าย ตรงกับผลการศึกษาของอารี (2552) ที่พบว่า การย้ายถิ่นของพ่อแม่ทำให้ปู่ – ย่า/ตา – ยาย ต้องรับภาระในการดูแลหลานโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ถ้าผู้ย้ายถิ่นไม่ส่งเงินกลับหรือส่งเงินกลับมาน้อย

นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบว่า ในครัวเรือนข้ามรุ่นที่ศึกษามีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ระหว่าง ปู่ – ย่า/ตา – ยาย และหลาน โดยส่วนใหญ่ปู่ – ย่า/ตา – ยายจะช่วยเหลือในการดูแลด้านต่างๆ และการเงิน แต่ขณะเดียวกันก็พบว่า หลานก็ได้ช่วยเหลือปู่ – ย่า/ตา – ยายเช่นกัน โดยช่วยเหลือด้านความเป็นอยู่ และทางด้านจิตใจ เพราะสิ่งที่หลานทำให้แม่เพียงเล็กน้อย เช่น การมาอยู่ใกล้ๆ ช่วยหยิบจับของ ช่วยบีบขวด ก็ช่วยให้จิตใจของปู่ – ย่า/ตา – ยายเกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ อีกทั้งหลานยังช่วยคลายความเหงาและคลายความเหนื่อยล้าจากการทำงานเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัวด้วย ทำให้ปู่ – ย่า/ตา – ยายบางท่านมีความรู้สึกผูกพันกับหลานมากเหมือนกับว่าเป็นลูกของตัวเอง และรู้สึกว่า การเลี้ยงหลานไม่เป็นภาระเลย

การศึกษานี้ได้ชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากร และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ได้ส่งผลกระทบต่อทำให้เกิดครัวเรือนข้ามรุ่นที่เป็นผลจากการย้ายถิ่นของประชากรวัยแรงงาน สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในครัวเรือนข้ามรุ่นนี้ ได้สะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบต่อปู่-ย่า/ตา-ยาย (อาทิ เงินส่งกลับ สุขภาพ ฐานะทางเศรษฐกิจ) จึงมีข้อเสนอแนะให้หน่วยงานภาครัฐช่วยแบ่งเบาภาระปู่-ย่า/ตา-ยายที่ต้องเลี้ยงหลาน โดยอาจสนับสนุนเป็นเบี้ยยังชีพสำหรับคนที่ต้องรับภาระเลี้ยงดูหลาน เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการดูแลหลาน ขณะเดียวกันลูกที่ย้ายถิ่นและให้พ่อแม่ของตนเองเลี้ยงดูลูกของตนนั้น ก็ต้องตระหนักว่าอาจมีผลกระทบเกิดขึ้นทั้งต่อลูกและพ่อแม่ของตนเอง โดยเฉพาะถ้าปู่-ย่า/ตา-ยายมีปัญหาทางด้านสุขภาพ และควรมีความรับผิดชอบในด้านเศรษฐกิจด้วย นั่นคือ การส่งเงินกลับมายังถิ่นต้นทางเพื่อเลี้ยงดูลูกของตน เพื่อไม่ให้เงินภาระของปู่-ย่า/ตา-ยาย โดยเฉพาะผู้ที่ไม่มีรายได้หรือมีรายได้ไม่เพียงพอ

เอกสารอ้างอิง

- จันทกานต์ ดันเจริญพานิช. (2553). *ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรต่างรุ่น: การทบทวนวรรณกรรม*. สืบค้นเมื่อ 10 เมษายน 2558, จาก http://researchconference.kps.ku.ac.th/article_7/pdf/o_human20.pdf.
- จันทร์เพ็ญ แสงเทียนฉาย, จิราพร เกศพิชญวัฒนา, ยุพิน อังสุโรจน์ และ Ingersoll, D.B. (2544). ความสัมพันธ์ระหว่างการช่วยเหลือเกื้อกูลในครอบครัวกับความสุขทางใจของผู้สูงอายุไทย. *วารสารประชากรศาสตร์*, 17(2):1 – 16.
- ชนินทร จารุจันทร์. (2541). “ผู้เฒ่ามีลูก” : แบบแผนและการปรับตัวของยายเลี้ยงหลาน กรณีศึกษาบ้านภูเหล็ก หมู่ 6 ตำบลภูเหล็ก อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น. (วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม). คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.
- รุจา ภูไพบูลย์. (2541). *การพยาบาลครอบครัว: แนวคิดทฤษฎีและการนำไปใช้*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี เจ พรินติ้ง.
- วิพรรณ ประจวบเหมาะ. (2557). *โครงการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545–2564) ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2550–2554)*. เอกสารนำเสนอในที่ประชุมวิชาการประจำปี 2557 สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ, กรุงเทพมหานคร. สืบค้นเมื่อ 26 พฤษภาคม 2558, จาก http://www.opp.go.th/040857_8.pdf
- ศุกรี ศิริบูรณ์. (2542). *สุขภาพจิตของปู่/ย่า/ตา/ยาย ที่เป็นผู้ดูแลหลักของเด็กอายุ 0–5 ปี ในเขตอำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ*. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาอนามัยครอบครัว). คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพมหานคร.
- สมณิ พิจิตรศิริ. (2540). *ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการเลี้ยงดูเด็กอายุ 0–5 ปี ของผู้สูงอายุ: ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- อัจฉราพร สีหิรัญวงศ์, ศิริอร ลินธู, โรจน์ จินตนาวัฒน์ และวารีย์ กังใจ. (2544). การทารุณกรรมผู้สูงอายุสตรีในสังคมไทย. *วารสารพฤฒาวิทยาและเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ*, 2(3): 3 – 10.
- อารี จำปากลาง. (2552). *เมื่อต้องเติบโตห่างไกลพ่อแม่ ลูกของพ่อแม่ที่ย้ายถิ่น ในมุมมองของปู่ย่าตายาย*. ใน ชาย โพธิ์ลีตา และ สุชาติ ทวีสิทธิ์ (บรรณาธิการ). ประชากรและสังคม 2552: “ครอบครัวไทย” ในสถานการณ์การเปลี่ยนผ่านทางสังคมและประชากร. นครปฐม: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม.
- Becker, G. (1981). *A treatise on the family*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.